

Guldžahon Jussufi. *Kandle-Jussi ehk Johannes Rosenstrauchi muusikapäränd*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum / TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, 2016, 366 lk.

Žanna Pärtlas

Möeldes eesti rahvamuusikale, tuleb esimesena meelde regilaul, mis on saanud eesti vanema muusikakultuuri sümboliks. See on üheks põhjuseks, miks suurem osa Eesti rahvamuusikauurijaid keskendus just regilaulu mitmekülgsel uurimisele. Herbert Tampere kirjutas 1970. aastatel, et rahvatants ja pillimuusika on eesti rahvamuusikateaduses võrreldes vokaalsete žanritega võrdlemisi kõrvale jäänud, tuues põhjuseks „asja vastu huvi tundvate spetsialistide“ vähesust (Tampere 1975: 5). Nii või teisiti, kuigi hilisemal ajal on Eestis ilmunud mõned olulised pillimuusika uurimused ja noodiväljaanded (nagu Tõnurist 1996; Liimets 1988; Sildoja & Sildoja 1997 ja 1998; Sildoja 2004), on teatud ebavõrdsus regilaulu ja pillimuusika uurimises säilinud tänapäevani. Seetõttu on iga uurimise eesti rahvapillimuusikast eriti teretult ja äratav erilist tähelepanu.

Guldžahon Jussufi koostatud väljaanne „Kandle-Jussi ehk Johannes Rosenstrauchi muusikapäränd“ on märkimisväärne panus eesti rahvapillimuusika jäädvustamisse ja uurimisse. See mahukas raamat (366 lk.) sisaldab 270 lk. autori noodistatud muusikat (91 kandle- ja 2 parmu-pillipala), sissejuhatavaid uurimuslikke artikleid Kandle-Jussist ja tema muusikast ning mitmeid lisasid ja registreid, mis annavad täieliku ülevaate olemasolevatest Kandle-Jussiga seotud allikmaterjalidest. Väljaande väärtust suurendab võimalus kuulata kõiki noodistatud palu internetis Eesti folkloristide serveris Haldjas.¹ Raamatu põhiline sihtgrupp on kandlemängu harrastajad ja õpetajad, kes võivad siit leida rikkaliku materjali esitamiseks ja kandleseadete tegemiseks; väljaanne on muusikaliste allikate publikatsioonina kahtlemata väärtuslik ka rahvamuusikauurijate jaoks.

Raamatu häid omadusi on põhjalikkus ja täpsus. Autor on leidnud ja noodistanud oletatavasti kõik eksisteerivad Kandle-Jussi helisalvestised. Suurem osa neist on tehtud Rootsist 1950. aastatel Ilmar Toigre eestvedamisel. Nõukogude Eestis-

se „raudse eesriide“ taha sattusid nad erinevaid kanaleid pidi ja jõudsid enamjaolt lõpuks Eesti Rahvaluule Arhiivi. Pärast lintide võrdlust tuvastas Jussufi 99 erinevat esitust ja nende hulgas 66 erinevat pala (s.t. mõned palad olid salvestatud mitmes variandis). Kogumikus on esitused noodistatud täies pikkuses ja mõned palad on esindatud mitme esitusega, mis võimaldab jälgida suulisele traditsioonile omast varieeruvust. Ka biograafilises artiklis on autor kasutanud oletatavasti kõiki võimalikke Kandle-Jussi elu ja isiksust kajastavaid allikaid – mälestusi, kirju jms. Artikkel sisaldab ulatuslikke allikatsitaate ning lisades leidub käsikirjalisi materjale faksiimile kujul. Samuti on toodud salvestiste nimekirjad ja salvestiste päritolu on detailselt kommenteeritud. Seega võib öelda, et nüüd on kõik allikmaterjalid Kandle-Jussist kogutud ühe raamatu kaante vahele.

Kandle-Juss (Johannes Rosenstrauch, 1891–1958) on üks eesti rahvapillimuusika suurkujusid, kelle elu ja looming väärivad kahtlemata põhjalikku uurimist ja jäädvustamist. Ta oli kuulus oma ulatusliku repertuaari, suurepärase mängutehnika, kaasahaarava mängumaneeri ja lavalise sarmi poolest. Kandle-Juss on huvitav isiksus ka oma aja esindajana. Guldžahon Jussufi väitel oli ta esimesi rahvapillimängijaid, kes üritas teha pillimängust oma elukutset ja elatiseteenimise vahendit. Kandle-Jussi elu ja loomingut uurides võib paremini aru saada rahvapillimuusika traditsiooni seisust Eestis 20. sajandi esimesel poolel ja selle aja rahvapillimängijate elu- ja tegevuse tingimustest, eesmärkidest, esteetilistest väärtustest, repertuaarist. Üldistuste tegemine nendel teemadel seisab veel ees ja kõnealune väljaanne annab selleks olulist materjali.

Peale biograafilise osa sisaldab raamat ka peatükki, mis käsitleb Kandle-Jussi pilli, repertuaari, tema mängustiili ja kandlepalade vormi. Selles peatükis tulevad kahjuks ilmsiks ka mõned uurimuse nõrgemad küljed, mis on seotud muu-

¹ www.folklore.ee/pubte/eraamat/kandlejuss/.

sikaanalüüsi ja selle tulemuste tõlgendamisega. Jussufi analüüsis põhiliselt palade vormi, harmooniat, faktuuri ja mängutehnilisi võtteid (nagu topeltnoodid ja *glissando*) ning püüab neis leida Kandle-Jussi eripärast mängustiili, iseloomustades seda ülimalt kiitvalt. Nii kirjutab ta korduvalt Kandle-Jussi virtuoossusest (lk. 9, 49, 50 jne.), nimetab palade saadet ja harmooniat „peenekoeliseks“ ja „maitsekaks“ (lk. 9, 50), saatekujundamise oskust „meisterlikuks“ (lk. 11), meloodiat „ilmekaks“ ja „kujundlikuks“ (lk. 51), faktuuritüüpide kasutamist „äärmiselt osavaks“ ja „maitsekaks“ (lk. 52), vormitaju „väga isikupäraseks“ (lk. 58) jne. Samas selgub analüüsist, et „peenekoeline harmoonia“ koosneb ikkagi peamiselt „kolmest duurrist“, „isikupärane vorm“ kvadraatsetest lausetest ja perioodidest ning faktuuris näeme üsna tavalist harmoonilist figuratsiooni ja akorde. Kandle-Jussi hea pillimängu oskus on väljaspool kahtlust, kuid ei noodistused ega helisalvestised ei jäta muljet, nagu oleks tema mäng silmapaistvalt „virtuoosne“ selle sõna tänapäevases tähenduses.

Ja ometi oli ta kahtlemata ere, isikupärane muusik, kes oskas kuulajaid paeluda. Tekib kahtlus: kas raamatu autor mitte ei otsi Kandle-Jussi fenomeni põhjusi valedest valdkondadest? Kuigi tema lugude faktuur võis olla keskmisest mõnevõrra mitmekesisem, kuigi ta kasutas peale kolmkõlade mõnikord ka (dominant)septakorde ja valdas kõiki traditsioonilisi mänguvõtteid, tundub ta kokkuvõttes siiski muusikuna, kes tegutses põhiliselt traditsiooni piires, püüdes küll seda natukene laiendada ja kaasajastada. Oletaksin, et Kandle-Jussi omapära ei seisne mitte niivõrd palade seadetes, vaid pigem mängumaneeris – näiteks põnevas artikulatsioonis, kaasahaaravas rütmitunnituses (mida tänapäeval nimetatakse sageli *groove*'iks) jms. Raamatu autor mainib ka neid aspekte, kirjutades näiteks „*rubato*-kunstist“ (lk. 50), kuid keskendub siiski väga üksikasjalikult vormistruktuuridele ja saatekordidele.

Viimane aspekt tekitab küsimusi samuti raamatu potentsiaalse kasutaja seisukohalt. Mida peaks ta teada saama iga noodistuse järel paiknevatest detailselt väljakirjutatud vormi- ja akordiskeemidest? Skeemides on kasutatud seda tüüpi akordimärke, mille järgi mängitakse saadet laulumeloodiatele kitarril ja klaveril – need on puhtalt kirjeldavad ja isegi ei tõlgenda akorde helistiku seisukohalt. Meloodia kohal asuvana võiksid nad ehk olla mõnevõrra kasulikud, kuid nende otstar-

ve eraldi taktiskeemides ei ole arusaadav. Ka urija ei saaks nendest midagi järeldada, sest peaks enne kordama analüüsi akordide funktsionaalsete tähenduste väljaselgitamiseks.

Muusikateoreetilises mõttes on muusikateadlasest lugejale pisut ärritavad mõnede terminite definitsioonid (nagu „kadents“, „faktuur“, „periood“), mida autor toob ohtralt joonealustes märkustes. Nende eesmärk on oletatavasti kergendada muusikahariduseta lugejate arusaamist tekstist. Kahjuks ei ole definitsioonid kaasaegse muusikateooria tasemel ja sisaldavad ka ilmseid vigu (näiteks lk. 57 mainitud „subdominandiga lõppev poolkadents“). Mittevastavusi leidub ka väiteid illustreerivates viidetes noodistustele. Nii tundub, et rahvakoraal „Kaljud, hauad lahti läksid“ (nr. 62) ei ole kõige õnnestunud näide „üheosalisest lihtvormist“, kus periood koosneb kahest kahetaktilisest lausest, „millele lisandub üks takt kadentsi näol“ (lk. 58). Ebaõnnestunud näiteid leidub minu arvates veelgi.

Teaduslikus mõttes kahtlane on ka Kandle-Jussi pilli häälestuse akustiline analüüs (lk. 48–49), milleks autor häälestas „oma kandle helisalvestuste järgi ümber“ ja siis, „kasutades tavalist tuuneri“, proovis „välja selgitada hälbend tempereeritud helisagedustest“ (lk. 48). Kõrvalekalded on näidatud tabelites hertsides, mis annab lugejale vähe informatsiooni, sest kõrvaga tajutavatest helikõrguste erinevustest arusaamiseks tuleks hertside erinevused ümber arvutada pooltoonideks (sentideks), ning teatavasti tähendab sama erinevus hertsides eri oktavites väga erinevaid muusikalisi intervalle. Peale selle ei ole tulemused ikkagi usaldusväärsed, sest oma kandle ümberhäälestamine toimus oletatavasti kõrva järgi.

Kahtlusi äratavad ka väited, et kõik pisidetailid Kandle-Jussi mängus olid olulised, ettekavatsetud ja mõtestatud. See puudutab nii pilli häälestust (lk. 49) kui ka mänguvõtete kasutamist: „Kõik mängitud rõhud, arpedžod, kaunistushelid, *glissando*'d, *staccato*'d ja *legato*'d on pillimehe jaoks äärmiselt olulised, iga štrihh ja dünaamikaliin on täpselt paigas ning midagi ei esine juhuslikult“ (lk. 49). Siin paistab olevat tegemist üldisema professionaalsest kunstmuusikakultuurist pärit esteetilise hoiakuga, et meisterlik musitseerimine tähendab ülimalt kontrolli kõla kõigi aspektide ja nüansside üle. Mulle tundub, et kuigi kontrolli tase võib olla üsna kõrge ka pärimusmuusikutel, on traditsioonilises suulises kultuuris juhuslikkusel ja spontaan-

susel suurem roll ja muusikute keskendumispinge mängimisel ei ole nii kõrge kui kunstmuusikas. Igal juhul peaks selliseid väiteid kuidagi tõestama.

Eespool mainitud puudused ei muuda tösi- asja, et vaadeldav raamat on muusikaliste allika- te publikatsioonina väga väärtuslik ja on oluline samm eesti rahvapillimuusika jäädvustamisel ja

uurimisel. Kuigi autori teoreetilised järeldused ei ole minu jaoks igal pool veenvad, on ju ka noo- distused ise kuuldelise analüüsi tulemused ja siin on tegemist väga hea ja mahuka professionaalse tööga. Raamat on samuti kaalukas panus harras- tusliku kandlemängu arendamisse.

Kirjandus

Liimets, Airi 1988. *Viiulipalade muusikaline vorm eesti rahvatraditsioonis*. Ars Musicae Popularis 6, Tallinn: Valgus.

Sildoja, Krista, Raivo Sildoja (koost.) 1997. *Pärnumaa viiuldajad I*. Viljandi: [s.n.].

Sildoja, Krista, Raivo Sildoja (koost.) 1998. *Pärnumaa viiuldajad II*. Viljandi: [s.n.].

Sildoja, Krista 2004. *Põhja-Pärnumaa viiuldajad ja nende mängumaneer 20. sajandi I poolel*. Magistritöö, Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia.

Tampere, Herbert 1975. *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn: Eesti Raamat.

Tõnurist, Igor 1996. *Pillid ja pillimäng Eesti külaelus*. Scripta ethnologica 1, Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.